

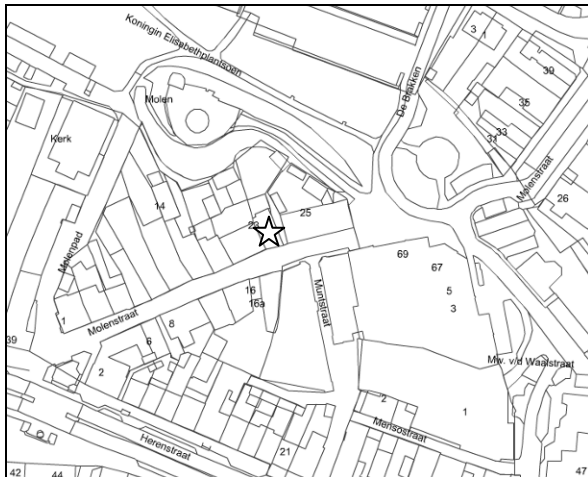
Een archeologische en bouwhistorische waarneming op de locatie Molenstraat 21-23 te Rhenen

Archeologische en bouwhistorische verslagen Milieudienst Zuidooost-Utrecht 5

Administratieve gegevens onderzoeksgebied:

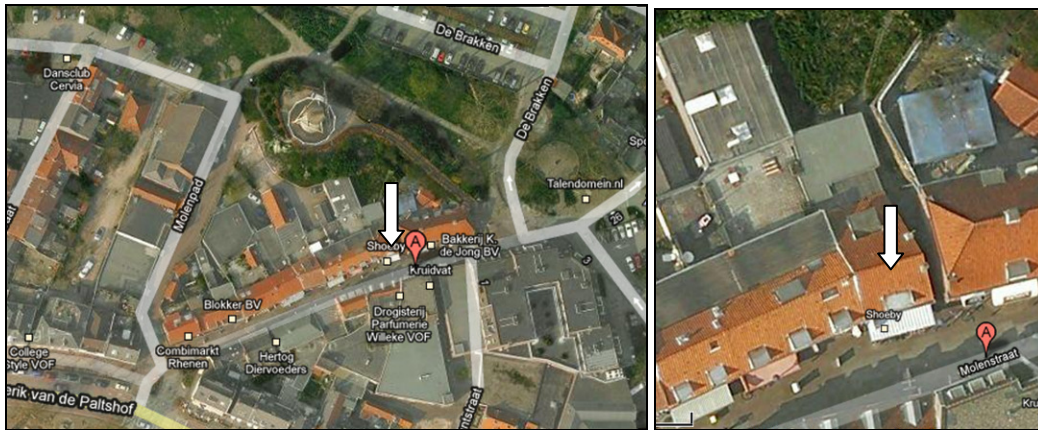
Provincie:	Utrecht
Gemeente:	Rhenen
Plaats:	Rhenen
Toponiem:	Molenstraat 21A - 23
Kadastrale gegevens:	Onbekend
Kaartblad:	39E
Coördinaten:	X:167377 / Y: 441107 X:167371 / Y: 441124 X:167377 / Y: 441126 X:167383 / Y: 441109
Uitvoerder:	Drs. P.C. de Boer (regio-archeoloog Milieudienst Zuidoost-Utrecht)
Bevoegd gezag:	Gemeente Rhenen
ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer:	42532
Complex en ABR codering:	NX (nederzetting onbepaald)
Periode(n):	Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd
Geomorfologische context:	Stuwwalafzettingen / dekzandafzettingen
NAP hoogte maaiveld:	Circa 31,0 m +NAP tot 33,8 m +NAP
Diepte onderzoek:	Ca. 0,2 tot 1,8 m -mv
Uitvoeringsdatum:	11 december 2009

Afb. 1. Links: locatie onderzoeksgebied in Rhenen. Rechts: detail locatie onderzoeksgebied aangegeven met blauwe lijn

Inleiding

Naar aanleiding van een melding door dhr. E. van Hagen is op 11 december 2009 een locatiebezoek gebracht en zijn enkele archeologische en bouwhistorische waarnemingen verricht. Dhr. Van Hagen meldde dat men recentelijk de opstallen op de locatie Molenstraat 23 heeft gesloopt en een bouwput heeft uitgegraven. Hierbij zijn een bakstenen put en een keldertje met tongewelf verwijderd. Dhr. Van Hagen heeft waargenomen dat men aan de straatzijde de ondergrond tot in de schone ondergrond (C-horizont) heeft uitgegraven. Aan de achterzijde van het terrein is de bouwput minder diep uitgegraven en was in het vlak nog het esdek zichtbaar.

Afb. 2: locatie van het plangebied Molenstraat 23 (Google maps).

De waarneming

De situatie bij aankomst was dat de bouwput volledig was uitgegraven en dat aan de straatzijde schoon zand was aangebracht. Men had bovendien een bekisting voor de funderingen gemaakt en was hierin betonijzer aan het vlechten. Omdat de putwanden niet getript waren aangelegd en derhalve niet stabiel waren, kon geen profiel worden opgeschaafd of vondstmateriaal worden verzameld. Aan de noordoostzijde was bovendien een gedeelte van het profiel door midden van houten platen gestut en was daardoor niet zichtbaar en beschikbaar voor onderzoek. Het langs de straat gelegen profiel was verstoord en aan de noordwest-zuidoostzijde van de bouwput waren alleen muurresten van het pand Molenstraat 21A zichtbaar.

De waarneming bestond hieruit dat de zuidwest-noordoost georiënteerde putwand en de noordwest-zuidoost georiënteerde putwand zijn nagelopen, gefotografeerd en bekeken op de aanwezigheid van vondstmateriaal. Op alle hoeken van het perceel is bovendien de relatieve hoogte van het maaiveld ten opzichte van de funderingen opgemeten. Aangezien het aan de straatzijde gelegen deel van het pand Molenstraat 21A een hoge ouderdom leek te bezitten zijn overzichts- en detailfoto's van deze gevel gemaakt en zijn baksteenformaten opgemeten en tienlagenmaten genomen.

Molenstraat 23

Op basis van het noord- en oostprofiel kan aannemelijk worden gemaakt dat zich in de ondergrond van het plangebied een intact esdek heeft bevonden en zich deels nog steeds bevindt. Dit esdek kenmerkt zich als een egale bruine humeuze zandlaag met plaatselijk in de top fragmentjes baksteenpuin en houtskool.

Afb. 3: links: overzicht putwand; rechts: detail putwand met onderin het esdek (beide foto's gezien richting het noordwesten)

Aan de noordwestzijde van de bouwput was boven het esdek een ophogingspakket zichtbaar. Deze bestaat uit een forse ophoging van bruin humeus zand met baksteenpuin en grind. Hierin is geen duidelijke gelaagdheid waargenomen en het pakket kan daarom in één keer zijn opgebracht. Hierop ligt plaatselijk een laagje baksteenpuin waarin een dakpan en aardewerkfragment zijn gezien. De eerste vondst betreft een gesmoorde Hollandse rechtsdekkende golfpan en de tweede een fragment roodbakkerd aardewerk met aan de binnenzijde een vuil loodglazuur. Het gaat hier mogelijk om een fragment van een zogenaamde 'vetvanger'. Ook is een fragment baksteen aangetroffen (rood, zachtgebakken, formaat - x 13 x 6 cm). Hierboven ligt een fors pakket egaal donkergrijs zeer humeus zand met een klein beetje puin. In deze ophoging is ook geen duidelijke gelaagdheid gezien. Waarschijnlijk kan deze ophoging worden geassocieerd met het opwerpen van de stadswal- en molenbelt die zich direct ten noordwesten van de onderzoekslocatie bevindt en waar de Molenstraat zijn naam aan ontleend.

Molenstraat 21A

De oostgevel van het naastgelegen pand Molenstraat 21A viel op omdat deze een flinke ouderdom uitstraalde (afb. 4). De gevel was dermate 'wrak' dat de aannemer, om nog enige samenhang in het metselwerk te verkrijgen, er toe was overgegaan om de kieren op te vullen met polyurethaanschuim (PUR-schuim). Plaatselijk waren tevens poeren ter ondersteuning gemetseld. De muur heeft een huidige lengte van 10 meter. Het is niet duidelijk of dit ook de oorspronkelijke lengte is. De gevel stond iets uit het lood (hellend naar het noordwesten). De bakstenen zijn in wild verband gemetseld met behulp van lichtgrijze en bruingrijze schelpkalkmortel. De bakstenen zijn onregelmatig van vorm, zachtgebakken en in het formaat 25/27 x 13 x 5/6 cm uitgevoerd. De tienlagenmaat is gemiddeld 71,25 cm (vier metingen). Navraag bij dhr. B. Olde Meierink van het Bureau voor Bouwhistorie en Architectuurgeschiedenis (BBA) wijst uit dat de muur op basis van deze tienlagenmaat en de baksteenformaten vermoedelijk in de tweede helft van de 14^e eeuw is te plaatsen. De muur is vermoedelijk eensteens breed en op staal gefundeerd. De fundering sprong beneden het maaiveld enkele centimeters uit. Dit is veroorzaakt door het feit dat men de stenen vanaf het toenmalige maaiveld heeft ingehakt en onder dit niveau niet.

Afb. 4. Compositiefoto muurwerk Molenstraat 21A (gezien richting het zuidwesten)

In het opgaande metselwerk was duidelijk te zien dat zich ter hoogte van de eerste verdieping oorspronkelijk balkgaten hebben bevonden (afb. 5) waarin de vloerbalken van het pand Molenstraat 23 waren opgelegd. Deze zijn op een later moment dichtgemetseld (het is niet duidelijk of deze primair zijn ingemetseld of dat ze zijn ingehakt).

Afb. 5. Voorbeelden van enkele dichtgezette balkgaten.

Op een hoger niveau zijn vervolgens nieuwe balkgaten ingehakt ten behoeve van het opleggen van moerbalken. Boven dit vloerniveau is de muur voorzien van een witte bepleistering. Een medewerker van de aannemer (A. van Engelenhoven en zonen b.v. uit Ede) gaf te kennen dat het gesloopte pand aan deze zijde een eigen zijgevel bezat die naast de zijgevel van Molenstraat 21A was geplaatst. De geconstateerde rijen van balkgaten behoren dus tot twee voorgaande bouwfasen waarin de muur als 'gemene muur' functioneerde. Wellicht dat men voorafgaand aan het plaatsen van de zijgevel van Molenstraat 23 de buitenzijde aan de onderkant van de zijgevel van Molenstraat 21A iets heeft teruggehakt om de tussenruimte zoveel als mogelijk te verkleinen.

Op een hoger niveau is goed te zien dat de gevel terugspringt en dat zich in de (vermoedelijke) as van de gevel twee bakstenen kolommen bevinden (afb. 6). Het is verleidelijk om hierin schouwwingen te zien, maar deze interpretatie is niet zeker. Eventuele roetaanslag is namelijk niet (meer) zichtbaar omdat de gevel bepleisterd is. Tevens is de relatie met het vloerniveau niet waarschijnlijk omdat de wangen dan te hoog geplaatst zouden zijn geweest. Aan de achterzijde van Molenstraat 21A is recentelijk een dakkapel geplaatst. Hierbij is een deel van de oude gevel weggebroken. De huidige daklijn van 21A lijkt niet tot de aanlegfase van het gebouw te behoren want het was duidelijk te zien dat men deze heeft ingekort.

Afb. 6. De ingekorte daklijn ter hoogte van de bakstenen kolommen (locatie schouw?).

Conclusie

Door de oplettendheid van dhr. Van Hagen kon door de regio-archeoloog van de Milieudienst een korte waarneming op de locatie Molenstraat 23 worden gedaan. Hierbij is gebleken dat zich op deze locatie een intact esdek bevond en deels nog bevindt. Tevens is een vermoedelijk middeleeuwse zijgevel van het pand Molenstraat 21 ontdekt. Deze vondsten tonen eens te meer aan dat de binnenstad van Rhenen nog behoudenswaardige relictten uit het verleden herbergt. Bij de herziening van het bestemmingsplan voor de binnenstad dienen deze waarden te worden meegenomen.